

MACZÁK IBOLYA

*Stankovátsi Leopold és Pázmány-kompilációi**

A’ mi a’ dolognak mivoltát illeti, semmi újsággal nem szolgállok, melyet már ez előtt sok buzgó lelki tanítók ki nem prédikáltak volna: sőt magam is azoknak könyveiből szedtem össze munkámat; csak a’ beszédek egybeállítása az én dologom; melyben azt sem szégyenlem megvallani, hogy a’ hol feltett céломhoz illet, szóról szóra is sokat kiírtam, főképpen amaz örök emlékezere méltó Pázmány Péter Kárárdínálnak, jeles prédikációiból, mert nem akartam megváltoztatni vagy az ő szép magyarságát, vagy bölcs argumentomát. Nem is félek, hogy ezért lopással vádoltassam: mert nem lopjuk azt, a’ mit örökségül vettünk a’ mi régi atyáinktól. Azért sem akartam járatlan utat vesztvén, másokat is tévelygésbe vinnék; hanem mindenütt a’ szent atyáknak, közönséges conciliomoknak, és írásmagyarázó katolikus doctoroknak csapásán jární igyekeztem.¹

– fogalmazta meg Stankovátsi Leopold mariánus hitszónok egyik prédikációgyűjteményének előszavában. Szent Ferenc szerzetének „szorosabb rendén lévő Boldogasszony provinciájának szerzetes fia” életművében tehát kiemelt szerepet kapott a szövegátvétel, a kölcsönzés² – saját bevallása szerint is.

Stankovátsi hitszónoki tevékenysége nyomán közel 250 prédikáció áll rendelkezésünkre (247 szentbeszédét rögzítettük adatbázisunkban).³ A gyűjtemények az egyházi év minden vasárnapjára tartalmaznak szentbeszédeket, három évre vonatkozóan. E számok mellett feltűnően kevés az ünnepi hitszónoklatok aránya, több szempontból is. Részint azért, mert a vasárnapi prédikációkból háromévní anyag jelent meg Stankovátsitól (egy-egy adott vasárnapra tehát három-három Stankovátsi

* A szerző az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiségi Kutatócsoport tudományos főmunkatársa, a tanulmány megírása idején Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban részesült.

¹ STANKOVÁTSI Leopold, *Vasárnapokra szolgáló prédikációk*, Győr, Streibig, 1789, *6v.

² A kifejezés eredetéről bővebben: KECSKEMÉTI Gábor, *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet: A magyar nyelvű halotti beszéd a 17. században*, Budapest, Universitas, 1998 (Historia Litteraria, 5), 194–196; BÁRCZI Ildikó, *Ars compilandi*, Budapest, Universitas, 2007 (Historia Litteraria, 23), 131–138; HARGITTAY Emil, *Pázmány és a kompiláció = Pázmány Péter és kora*, szerk. HARGITTAY Emil, Piliscsaba, PPKE BTK, 2001 (Pázmány Irodalmi Műhely – Tanulmányok, 2), 251.

³ <http://predicatio.btk.ppke.hu/> [Utolsó letöltés: 2019. március 30.]

beszéd áll rendelkezésre), részint pedig azért, mert az ünnepekhez kapcsolódó szövegek száma eleve nem túl nagy a kötetben. Igaz ugyan, hogy ezeket kiegészítik azok a Stankovátsi-féle tematikus beszédek, amelyeket feltehetőleg nagybőjti – vélhetően lelkigyakorlatos – eseményeken mondhatott el Stankovátsi.⁴ Ez az „aránytalanság” összefüggésben állhat azzal is, hogy a szövegek nagyobb része a hitszónok 1789-es halála után jelent meg,⁵ tehát nem ő rendezhette sajtó alá e prédikációkat.

Figyelemre méltó Stankovátsi Leopold szövegalkotási módja is: mint az az idézett szövegrészből is kiderül, szívesen élt a kölcsönzés eszközeivel. Írásomban elsősorban ennek sajátosságait vizsgálom – elsősorban ünnepi prédikációgyűjteményének tükrében. Ez a kiadvány tizenhét szentbeszédet tartalmaz, a Boldogságos Szűz Mária szeplőtelen fogantatása ünnepétől (december 8.) kezdve Mindenszentekig. Ebből adódóan tehát az egyházi év egészét átfogja, noha számos ünnep – illetőleg az ezekhez kapcsolódó szöveganyag – kimarad belőle.

„Kettesség”: Pázmány – Stankovátsi

A kötet tizenhét beszédből eddig ötben sikerült nagyobb mennyiségű Pázmány-szöveget azonosítanom, melyek a Kiskarácsony napjára, a Vízkeresztre, a Nagypéntekre és az Áldozócsütörtökre írt beszédekben találhatók. Ezeket a jezsuita hitszónok azonos alkalomra írt prédikációiból vette át Stankovátsi. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy egyelőre nem azonosítható szövegrész a mariánus hitszónok úrnapi beszédében, noha – az elsősorban teológiai tárgyú, „hitvita-alapot” sem nélkülöző szövegek okán – a korszakban számos szerző kölcsönzött, kompilált Pázmány-mondatokat szövegébe.

Stankovátsi Leopold szövegátvételeinek a korábbi vizsgálatok tanulsága szerint fontos jellemzője a nagy terjedelmű, a forrásprédikáció egészét adaptáló szövegátvétel, amelyeknek átszerkesztése során a hitszónok változatos eszközökkel élt. Az ünnepi prédikációkat tartalmazó kötet kölcsönzött szövegei is erről győznek meg. Jó példát adnak erre a hitszónokok Vízkereszt napjára írt prédikációinak alábbi szövegrészei:

⁴ STANKOVÁTSI Leopold, *Áruló Júdás*, Komárom, Weinmüller, 1789; UÓ, *Makula nélkül való tükkör*, Komárom, Weinmüller, 1799; UÓ, *Hangzó trombita*, Komárom, Weinmüller, 1800.

⁵ Halálzási adatai a különböző segédletekben eltérőek. A hitelesnek tartott forrás szerint 1789. augusztus 12-én halt meg. FARKAS Szeráfin, *Scriptores ord. min. S. P. Francisci provinciae Hungariae reformatae nunc S. Mariae*, Pozsony, Angermayer, 1879, 97. Köszönöm Fáy Zoltán szíves segítségét.

Pázmány Péter	Stankovátsi Leopold
<p>„Abrahám, nem magáéból, nem nagy és békességes Uraságból bontakozék-ki: Ezek, nagy és tsendes birodalmokat el-hagyák, és nyilván-való veszedelemre adák életeket, mikor a' kegyetlen Heródes Országában más Királyt keresének, mert párt-ütésre látczik nézni, a' ki gyökeres Királynak élteben, más Királyt keres Országában.</p> <p>Nem csak ez a' Három Szent Király látta az Új Csillagot: de csak ezek indúltak a' Csillag-után, hogy fel-keressék, és tisztellyék az Új Királyt. Mert, vagy nem értették egyebek a' Csillag jegyzését; vagy, ha értették, nehéznek alították, hogy házok népével-egyetemben, el-hagyván házokat, meszsze útra, és veszedelmes fáradságra adgyák magokat.”⁶</p>	<p>„Abrahám nem maga birodalmából, hanem Ur-nevü Kaldéusok Várasából, nem nagy, és békességes Uraságból bontakozék-ki: ezek nagy, és tsendes birodalmokat el-hagyák, és nyilván-való veszedelemre adák életeket, idegen Országra menvén, és a' kegyetlen Heródes Országában, más Királyt keresvén; mert párt-ütésre látszik nézni, a' ki a' gyökeres Királynak életében más Királyt keres az ő Országában. Igazán vak-engedelmesség vala ez, melly semmi kételkedésnek helyt nem ad, semmi akadályokkal nem gondol, hanem gyorsan azt követi, a' mire az hit vezet őtet.</p> <p>Nem tsak az három Sz. Királyok látták az új-tsillagot, hanem többek-is a' Napkeleti tartományokban, a' szerint, a' mint nekik meg-volt profétálva: de tsak ezek indúltak a' tsillag-után, hogy fel-keressék, és imádják az Új-Királyt; mert egyebek ha értették-is, mit jegyez ez az új-tsillag, de a' belől indító Isten szavának, és sugárlásának engedelmeskedni nem akartak.”⁷</p>

Jól látható, hogy Stankovátsi kiegészítései részben adatokra vonatkoznak („Ur-nevü Kaldéusok Várasából”), részben átfogalmazások („a' belől indító Isten szavának, és sugárlásának engedelmeskedni nem akartak”) és tartalmaznak hosszabb betoldásokat is („Igazán vak-engedelmesség vala ez, melly semmi kételkedésnek helyt nem ad, semi akadályokkal nem gondol, hanem gyorsan azt követi, a' mire az hit vezet őtet”). Ebből adódóan kiemelkedőnek tarthatjuk azokat a kutatói eredményeket, melyek ezekre a jelenségekre definícióalkotással felhívták a figyelmet, ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt is, hogy ezek az eredmények alapvetően két szövegproduktum összehasonlítását célozzák (azaz nem veszik figyelembe, hogy

⁶ PÁZMÁNY Péter, *A római anyaszentegyház szokásából, minden vasárnapokra és egy-néhány innepekre rendelt evangéliomokról predikációk*, Pozsony, [Jezsuita nyomda], 1636, 184.

⁷ STANKOVÁTSI Leopold, *Ünnep-napokra-való predikációk*, Győr, Miller, 1788, 98–99.

adott esetben egy-egy összehasonlítás ugyan igaz, de a szöveg más forrásból táplálkozó szó szerinti átvétel), másrészt sok tekintetben nem definiáltak. Jó példát adnak erre a következő szövegrészek (melyek kiskarácsonyi, lelki körülmetélésről szóló beszédekből származnak):

Pázmány Péter	Stankovátsi Leopold
„Hogy meg-értsük Mi légyen a’ Régi ember, és Micsodások az ő cselekedeti: azt kel eszünkbe jutatnunk; hogy Isten az embert, ingyenes Igazságban teremtette: és, valamig esete-előt ártatlanságban maradt, minden kívánságának vágyodási, minden érzékenységeinek indulati, fártság-, és ellenkezés-nélkül, könnyen, és örömdetesen engedtek a’ Léleknek, úgy, hogy, ennek rendelése-ellen semmiben nem rugóldoztak, semmi kísértetet nem indítottak; gyűlölségre, torkosságra, fajtalanagra, csak meg sem pesdültek: hanem, az Isteni szolgálatban akadék-, és tartóztatás-nélkül serénykedhetett ember.” ⁸	„Hogy értsük a’ lelki körül-metélésnek mí-vóltát, értenünk-kell előbb: mi légyen az ó-ember, és mitsodák az ő tselekedeti, melyekből a’ lelki körül-metélés-által ki-kell vetköznünk: Azért eszünkbe kell-jutatnunk, hogy Isten az első embert ártatlanságban, és eredendő igazságban teremtette-va, és valamig ebben megmaradt, minden kívánságának vágyodási, minden érzékenységeinek indulati fártság, és ellenkezés-nélkül könnyen, és örömdetesen engedtek a’ léleknek: úgy hogy ennek rendelése-ellen semmiben nem rugóldoztak, semmi kísértetet nem indítottak, hanem az Isten’ szolgálatyában akadék, és tartóztatás nélkül serénykedhetett az ember.” ⁹

Ha a szövegátvétel hagyományos kategóriáiban gondolkodunk, Stankovátsi szövegét bővebbnek ítéldhetjük, de csak látszólag. Ugyanis jelentős mennyiségű Pázmány-szöveget tömörített az idézet első felében szereplő összefüggérendszerbe („Hogy ertsük a’ lelki körül-metélésnek mí-vóltát, értenünk-kell előbb: mi légyen az ó-ember, és mitsodák az ő tselekedeti, melyekből a’ lelki körül-metélés-által ki-kell vetköznünk”). A jezsuita hitszónok ugyanis saját beszédében hosszan írt arról, milyen lelki hasznokat adott az ószövetségi testi körülmetélés, megmagyarázta a lelki körülmetélés mibenlétét és ezzel összefüggésben az ótestamentumi „rég ember” és az újszövetségi „új ember” fogalmát. Tehát a forrásszöveg egészéhez viszonyítva nyilvánvalóan tömörítés az, ami a szövegrészek kiragadásával bővítésnek látszik. Természetesen a probléma nem átláthatatlan – de pusztán definíciókkal nem lehet leírni. Bizonyos esetekben tehát célszerűbb a kompiláció folyamatának bemutatására részletes esetleírást alkalmazni a definíciók mellet (helyett?).

⁸ PÁZMÁNY, *i. m.*, 157.

⁹ STANKOVÁTSI, *i. m.*, 1788, 70–71.

Stankovátsi szövegátvételeinek fontos jellemzője a forrásszöveg szerkezetének megváltoztatása. Vagyis olyan esetekben is megváltoztatta a Pázmány-szövegekben előforduló szerkezetet és alosztásokat, amikor a szöveg egészét az eredeti sorrendnek megfelelően átvette. Ezekben az esetekben többnyire egyértelműen megállapítható volt, hogy ezek kivétel nélkül egyszerűsítést, vagyis az alosztások számának csökkentését, illetve a hierarchia egyszerűsítését jelentették.

A szerkezeti kérdést illetően a Pázmány- illetve Stankovátsi-féle Boldogasszony fogantatása napi prédikáció esetében külön is érdemes felhívni a figyelmet a pázmányi propozíció sajátosságaira. Először is azért, mert a jezsuita hitszónok egyéb munkáihoz képest jóval terjedelmesebb és a prédikációszerzés (legalábbis pázmányi) gyakorlatától jelentős mértékben eltérő módon Pázmány saját személyére vonatkozó adatokat is rögzített benne.¹⁰

Pázmány Péter	Stankovátsi Leopold
„Azért Szemem-előt viselvén, hogy abban az Országban lakom, melynek Oltalmazó Aszonyává rendelte Szent István király Bóldog Aszonyt; és halála oráján, Testamentomban hadta Nemzetünknek Aszonyunk tiszteletit, kire-nézve, a’ mái napig, költő pénzünkön, a’ Bóldog Aszony képe-körül, ama szokot bötűkkel, Patrona Hungariae, Magyarország Aszonyának vallyuk a’ Szent Szűzet; Meg-emlekezhvén arról-is, hogy Váradon lettem e’ világra, mely Várost Aszonyunk hagyásából építet és Bóldog Aszony templomával ékesítet Szent László Király.	

¹⁰ A propozíciót az 1636-ban nyomtatott Pázmány-kötet margói jelzik – terjedelme tehát pontosan meghatározható. Pázmány személyes közlésének jelentőségére a történészek is felfigyeltek, Tusor Péter a jezsuita életrajzával kapcsolatos kutatásai során használta is e beszédből nyerhető adatokat. TUSOR Péter, *Az 1616. évi Pázmány-processzus tanúvallomásainak irodalomtörténeti vonatkozásai* = *Útmutató: Tanulmányok Pázmány Péter Kalauzjáról*, szerk. MACZÁK Ibolya, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2016 (Pázmány Irodalmi Műhely – Lelkiségtörténeti tanulmányok, 14), 109–110. Irodalomtörténeti szempontból – terjedelmén kívül – azért is érdekes ez a propozíció, mivel tudható, hogy sem István, sem László királyról, sem a Nagyboldogasszony ünnepére nem maradt fenn prédikációja a saját neve alatt – noha mondott ilyen beszédeket és megjelentetésüket is tervezte. Kapcsolata mégis van a László-beszédekkel: Illyés András Szent László napjára írt beszéde Pázmány Szent György napjára írt szövegén alapul.

<p>Arra-is fordítván szemeimet, hogy gyermek-ségemtől-fogva számtalan jót vettem Istentől, a Szeplőtelen Szűz könyörgése-által: Noha méltatlanságom ijeszti; de, hál'-adóságom esztenez: noha bűneim rútsági tartóztatnak, sőt a' szóllástól vissza-vonsznak; de az Aszonyunk irgalmassága és kegyessége elő-taszít. Annak-okáért a' máj napon két dolgról szólok: Először, meg-mutatom, minémű felséges méltóságra emeltetett Aszonyunk, mikor Isten Anyja lett. Másodszor, erős bizonyításokkal állatom; hogy eredendő bűnnek mocskátul üres volt a Bóldog Aszony fogantatása. Ha tehetségemben meg-fogyatkozom, elég, hogy kedvem készségét ismertetem; bár én legyek legkiseb és utolsó az Aszonyunk dicsírói-közöt, csak dicsíróje legyek és hála-adóságomat mutatván, mind magamban, mind egyebekben gerjeszsem Aszonyunk böcsüllését.”¹¹</p>	<p>„Nem férhetett a' B. szűz Máriához az eredendő-bűnnek motska: mert nem-illett az ő Isten-Anyai Méltóságához, melyre öröktől-fogva el-választott ez léssen első. Nem férhetett a' B. szűz Máriához az eredendő-bűnnek motska: mert nem-illett az ő Sz. Fia' tiszteletéhez, betsületeihez, ki őtet öröktől-fogva Annyának választotta ez második rész.”¹²</p>
--	---

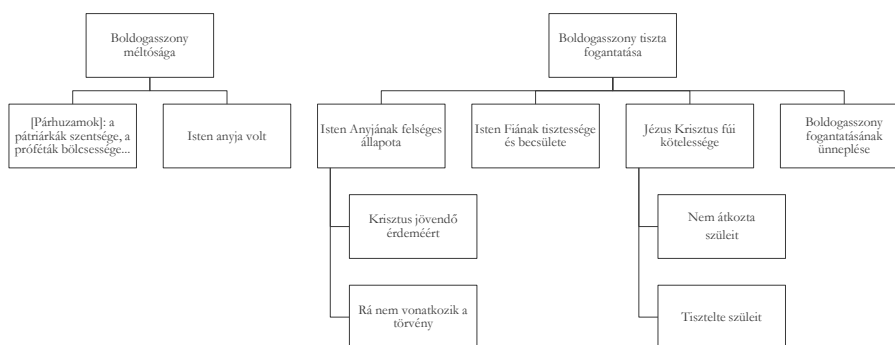
A Pázmány-prédikáció szerkezetét illetően tehát két fő részből áll: a Boldogasszony méltóságának bemutatásából, illetve a Boldogasszony tiszta fogantatásának igazolásából. Az első esetben Pázmány Szent Máté jegyzései nyomán Szűz Mária „minden dicsőséges felségéről és tökéletességéről” írt. Előbbi – tehát a Boldogasszony méltóságát – két alapvető érveléssel támasztotta alá a jezsuita hitszónok. Az első szerint: „[...]Szent Máté a' Bóldog Aszony Méltóságát akarván ábrázni, elő-állattya a' Patriarkák Szentségét, a' Proféták Bölcsességét, a' Királyok Nemességét és méltóságát, a' Had-viselő Kapitánok erősségét és a' Christus Nemzetségének származásában említett sok egyéb Isten-félő Jámorokat [...]”.¹³ A másik – ugyancsak Mátétól származó érv Szűz Mária méltóságára az, hogy a Szentírásban Isten anyjaként szerepel. (Pázmány saját számítása szerint tizenkétszer.) A Tiszta fogantatásról szóló részben négy alapvető érvelést sorakoztat fel Pázmány állításait illetően: Isten anyjának állapotát, Isten fiának tisztességét, Krisztus anyja iránti fiúi kötelességeit, valamint a fogantatás ünneplését.

¹¹ PÁZMÁNY, *i. m.*, 1227.

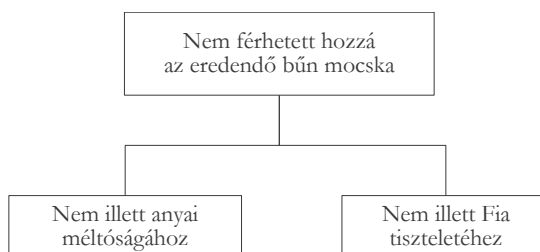
¹² STANKOVÁTSI, *i. m.*, 1788, 6.

¹³ PÁZMÁNY, *i. m.*, 1228.

Pázmány Péter

Stankovátsi Leopold

Ebben az esetben csupán a Pázmány-szöveg főbb – vagyis különféle betűtípusokkal elkülönített – vázlatpontjait ábrázoltam, a beszéd számtalan további alosztást tartalmaz. Stankovátsi saját beszédét kialakítva a Pázmány-prédikáció szövegét jelentősen egyszerűsítette – úgy, hogy a szerkezetet jelentős mértékben egyszerűsítette, megbontva a pázmányi alosztások hierarchiáját.

Összességében elmondható – és a fenti, kiragadott példák is ezt támasztják alá –, hogy Stankovátsi Leopold következetesen alkalmazta kölcsönzésen alapuló szövegalkotási eljárását. Prédikációinak kialakítása során nagy terjedelmű Pázmány-szöveget vett át szó szerint (szükség esetén ezeket – főleg adatokkal - kiegészítette). A szövegalkotására jellemző a szerkezeti egyszerűsítés is, amelyben vélhetően nagy szerepe lehetett a Pázmány-kötetek tipográfiájának, illetve a jezsuita hitszónok beszédeinek logikus, alosztásokban gazdag felépítésének is.

„Hármasság”: Pázmány – Illyés – Stankovátsi

Stankovátsi Leopold szövegátvételeinek sajátosságait Illyés András kölcsönzéseinek fényében is megvizsgálhatjuk. Ismeretes olyan Pázmány-beszéd ugyanis, melynek szövegét mindketten szó szerint kölcsönözték. Az összehasonlításra tanulságos példát szolgáltatnak az áldozócsütörtöki prédikációk is alábbi részletei is:

Pázmány Péter	Illyés András
<p>„Ennek-felette; Tudgyátok-e mi hasznunk a' Christus fel-menetelében? Szent Pál írja; hogy a' végre ment Christus Meny-országba: Ut appareret vultui DEI pro nobis; hogy Isten színe-előt, magát meg-mutassa érettünk: az-az, a' mint Sz. János magyarázza, hogy Szószóllonk légyen az Atya előtt. De nem úgy, hogy csak szóval törekedgyék mellettünk; hanem Apparens, Teste szakadását mutogassa érettünk. Marcus Marcellust, mikor Sentenciázni akarják vala, ruháját el-szaggatá, és mellyénvaló sebeit kezdé mutogatni, mellyekkel szolgált Romá-nak. Mi lén belőlle? A' mit ékesen-szóllással végbe nem vihettek az Orátorok, ezzel a' mutatással végbe-vivé; és meg-szabadították. Azt akarja Szent Pál mondani; hogy Christus, maga mutatásával nyer kegyelmet nekünk: és azért ment az Égbe, hogy Szent Attyának szeme-eleibe terjeszsze azokat a' Seb-helyeket, mellyeket érettünk visel.”¹⁴</p>	<p>„Ennekfelette: Tudgyátok-e mi hasznunk van a' Kristus felmenetelében? Szent Pál írja, hogy a' végre ment Kristus Mennyországba: Ut appareat vultui DEI pro nobis. Hogy Isten színe előtt, magát megmutassa miérettünk, azaz, a' mint Szent János magyarázza, hogy szoszóllonk, légyen az Atya Isten előtt. Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum. De nem hogy csak szóval törekedgyék érettünk, hanem apparens, Teste szakadását mutassa üdvösségünkért. Markus Marcellust mikor sententziázni akarják vala, ruháját elszaggatá, és mellyén való sebeit kezdé mutogatni, mellyekkel szolgált Romának. Mi lön belőle? A' mit ékesen szóllással végbe nem vihettek az Orátorok, ezzel a' mutatással végbe vivé, és megszabadították. Azt akarja Szent Pál mondani, hogy Kristus mutatásával nyer kegyelmet nekünk: és azért ment Mennyebe, hogy Szent Attyának szeme eleibe terjeszsze a' sebhelyeket, mellyeket érettünk visel.”¹⁵</p>

Ugyanezek a részek Stankovátsi beszédében:

¹⁴ PÁZMÁNY, *i. m.*, 672.

¹⁵ ILLYÉS András, *Megrovíditetett Ige*, I, Nagyszombat, 1691, 319.

Pázmány Péter	Stankovátsi Leopold
<p>„Ennek-felette; Tudgyátok-e mi hasznunk a' Christus fel-menetelében? Szent Pál írja; hogy a' végre ment Christus Meny-or-szágba: Ut appararet vultui DEI pro nobis; hogy Isten színe-előt, magát megmutassa érettünk: az-az, a' mint Sz. János magyarázza, hogy Szó-szóllonk legyen az Atya előtt. De nem úgy, hogy csak szóval törekedgyék mellettünk; hanem Apparens, Teste szakadását mutogassa érettünk. Marcus Marcellust, mikor Sentenciázni akarják vala, ruháját el-szaggatá, és mellyén-való sebeit kezdé mutogatni, mellyekkel szolgált Romá-nak. Mi lön belőle? A' mit ékesen-szóllással végbe nem vihettek az Orátorok, ezzel a' mutatással végbe-vívé; és meg-szabadították. Azt akarja Szent Pál mondani; hogy Christus, maga mutatóásával nyer kegyelmet nekünk: és azért ment az Égbe, hogy Szent Attyának szeme-eleibe terjeszse azokat a' Seb-helyeket, mellyeket érettünk visel.”¹⁶</p>	<p>„Ez a' mi reménységünk annál bizonyosabb, hogy hogy Kristus a' mi szo szóllónk Menyben, Sz. Attya előtt, úgy mond sz. János. Mert a' végre ment-fel oda, úgy mond sz. Pál, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, hogy Isten' színe előtt jelen legyen most mi érettünk, nem tsak szóval pártunkat fogván, hanem maga sebeinek mutogatásával minékünk kegyelmet és üdvösséget nyervén. Mikor Marcus Marcellust sententziázni akarja vala a' Romai tanács, ruháit el-szaggatá, és mélyen-való sebeit kezdé mutogatni, mellyeket szenvedett Roma' védelmezésében. Mi lön belőle? a' mit ékesen szóllással véghez nem vihettek az Orátorok, ezzel a' mutatással végbe-vitte, és meg-szabadított. Sokkal hathatósabak a' Kristus sebeinek mutogatási Sz. Attya előtt a' mi üdvösségünkért.”¹⁷</p>

Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a szó szerinti másolás ellenére Illyés András jelentős szerkezeti változtatásokat eszközölt a Pázmány-beszéden, amint azt a következő példa is igazolja:

Pázmány Péter	Illyés András
<p>„A' mi Üdvözítőnk, Életében, mint Ember, nyomorúságinkat meg-kóstolta; Halálában, mint Tulok, érettünk áldoztatott; Fel-támadásában, mint Oroszlány, győzedelmessé változott: De Menybe-menetelében, mint Sas-keselyű, Egek-</p>	<p>„A' mi Üdvözítőnk, Éltében, mint ember, nyomorúságinkot megkostolta: Halálában, mint Tulok, érettünk áldoztatott: Fel-támadásában, mint Oroszlány, győzedelmessé változott. De Menybe menetelében, mint Saskeselyő,</p>

¹⁶ PÁZMÁNY, *i. m.*, 672.

¹⁷ STANKOVÁTSI, *i. m.*, 1788, 236–237.

felibe emeltetett. Születése-által, baj-vivo helyre jött; Élete folyásában, fáradhatatlanul hadakozott; Fel-támadásában, győzedelmet vet ellenségén: Menybe-menetelében, Exspolians Principatus, et Potestates, traduxit considenter, palam Triumphans; meg-fosztván a' hatalmas Fejedelmeket, fogva vitte őket nyilván, győzedelmének pompájával.

Mikor a' Romai Császárok, valamely hatalmas Országot meg-győztek Triumphussal, Országos győzelem Pompájával, mentek Romá-ba. Magok, drága ruhákba öltöztek, Rabjai, rendel előttök mentek: Nyert prédákat, mellettek vitték: Végeztetre, a' Várasnak szob és magassabb részében, a' Capitolium-ban, víg kiáltások-közöt, Királyi-székbe ültenek. Ebben a' mí Urunknak Mennyei Triumphusá-ban, Először; Az ártatlan Jósef, fényes ruhájába öltöztették; Annak-előtte, a' János Vestibus sordidis, mocskos köntösben volt, mikor a' Bűnös testnek hasonlatosságában Poklosnak látczot: De Menybe-menetelekor, oly csudálatos öltözetben volt, hogy az Angyalok-is álmélkodva kérdezték: Quis est iste formosus in stola sua? Kicsoda ez, a' kinek ily szép öltözeti vannak?”¹⁸

Egek felibe emeltetett. Születése által, bajvivo helyre jött: Elete folyásában, fáradhatatlanul hadakozott: Feltámadásában, győzedelmet vött ellenségén. Menybe menetelében, Exspolians Principatus: et Potestates, traduxit considenter, palam triumphans illos in semetipso. Megfosztván a' Fejedelemségeket, és hatalmasságokat, bátorságosan általvitte, nyilván győzedelmesen dicsekedvén azokon önnönmaga által.”¹⁹

„Mikor a' Romai Császárok valamely hatalmas Országot meggyőztek, Országos győzelem pompájával mentek Romába. Magok drága ruhákba öltöztek: Rabjai, rendel előttök mentek: Nyert prédákat mellettek vitték. Végeztetre a' Várasnak szebb, és magassabb részében, a' Capitoliumban víg kiáltások között; Királyi székbe ültenek. A' mi Urunknak Mennyei győzedelmében pedig, Először az ártatlan Josef fényes ruhájába öltöztették. Annakelőtte, a' János, Erat indutus vestibus sordidis. Mocskos köntösben volt, mikor a' bűnös testnek hasonlatosságában poklosnak latczot. De Menybe menetelekor, oly csudálatos öltözetben volt, hogy az Angyalok is álmélkodva, kérdezték: Quis est iste formosus in stola sua? Kicsoda ez, a' kinek oly szép öltözeti vannak?”²⁰

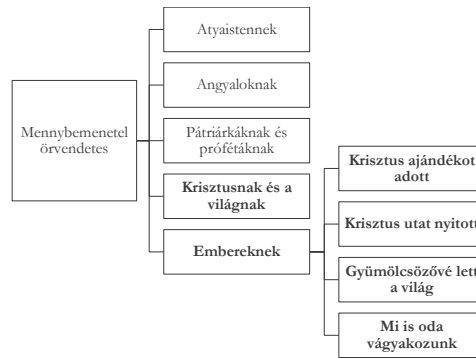
A két szövegrész szinte teljes egészében megegyezik – azonban a kölcsönzött részek két különböző Illyés-beszédben szerepelnek. Annál is inkább, mivel mennybemene-
telnek Illyés három prédikációt is szentelt. Ezek közül kettő jelentős részben Pázmány-, a harmadik Pietro Rota-kölcsönzés. Stankovátsi szövegével tehát érdemben az első két Illyés-beszéd szerkezete vethető össze:

¹⁸ PÁZMÁNY, *i. m.*, 668.

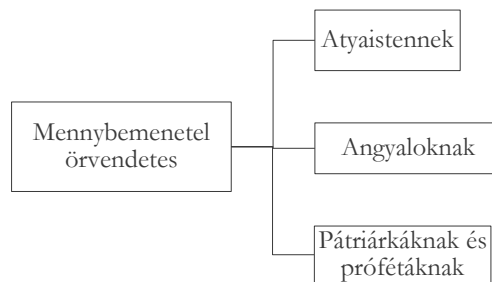
¹⁹ ILLYÉS, *i. m.*, 311.

²⁰ *Uo.*, 313.

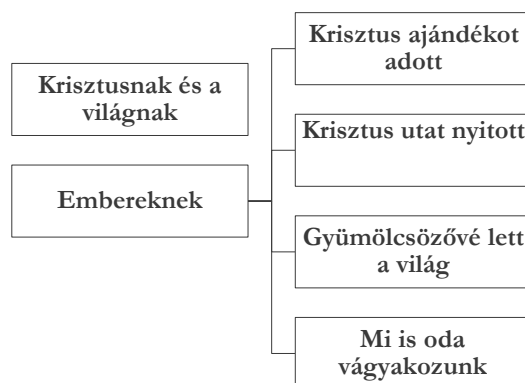
Pázmány Péter

Illyés András I.

Illyés András II.

Illyés tehát lényegében két részre osztotta Pázmány beszédét, újonnan kialakított prédikációiban szerkezeti egyszerűsítést generálva, hiszen egy „háromszintes” beszéd-ből hozott létre „kétszinteseket”.

Stankovátsi Leopold hasonló alkalomra írt beszédét jelentős mértékű szövegvariálás jellemzi, amint ezt az alábbi példa is igazolja:

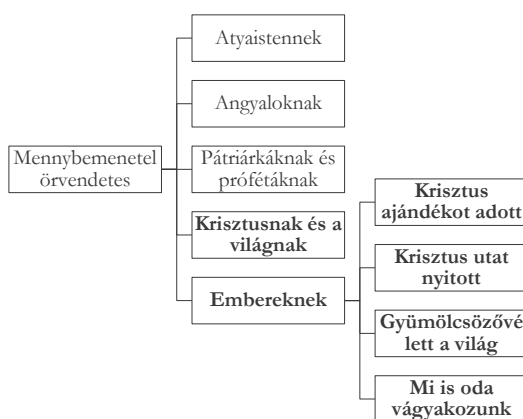
Pázmány Péter	Stankovátsi Leopold
<p>„A’ mí Üdvözítők, Életében, mint Ember, nyomoruságinkat meg-kóstolta; Halálában, mint Tulok, érettünk áldoztatot; Fel-támadásában, mint Oroszlány, győzedelmessé változott: De Menybe-menetelében, mint Sas-keselyű, Egek-felibe emeltet. Születése-által, baj-vivo helyre jött; Élete folyásában, fáradhatatlanul hadakozot; Fel-támadásában, győzedelmet vet ellenségén: Menybe-menetelében, Exspolians Principatus, et Potestates, traduxit considenter, palam Triumphans; meg-fosztván a’ hatalmas Fejedelmeket, fogva vitte őket nyilván, győzedelmének pompájával.</p> <p>Mikor a’ Romai Császárok, valamely hatalmas Országot meg-győztek Triumphus-sal, Országos győzelem Pompájával, mentek Romá-ba. Magok, drága ruhákba öltöztek, Rabjai, rendel előttök mentek: Nyert prédákat, mellettek vitték: Végezetre, a’ Várasnak szob és magassabb részében, a’ Capitolium-ban, víg kiáltások-közöt, Királyi-székbe ültenek. Ebben a’ mí Urunknak Mennyei Triumphusá-ban, Először; Az ártatlan Jósef, fényes ruhájába öltözteték; Annak-előtte, a’ Jésus Vestibus sordidis, mocskos köntösben volt, mikor a’ Bűnös testnek hasonlatosságában Poklosnak látzot: De Menybe-menetelekor, oly csudálatos öltözetben volt, hogy az Angyalok-is álmélkodva kérdezték: Quis est iste formosus in stola sua? Kicsoda ez, a’ kinek ily szép öltözei vannak?”²¹</p>	<p>„Erről a’ győzedelmes, és ditsőséges Menybe-menetelről szólván sz. Pál, azt mondja, hogy Kristus Urunk meg-fosztván a’ poklbéli Fejedelemségeket és hatalmasságokat az ő példájoktól bátorságosan átalvitte, nyilván győzedelmesen ditselkedvén azokon önnön maga által. Nem lehet ezt a’ győzedelmes és ditsőséges pompát emberi elmének vóltaképpen meg-fogni, annyival inkább nem lehet emberi nyelvnek elő-be-szélleni: De némelly árnyékát szemlélhetjük a’ Romai Tsászárok’ győzedelmes pompáiban.</p> <p>Mikor ezek valamely hatalmas országot meg-győztek, igen nagy pompával mentek-bé Romába: magok drága ruhákba öltözve, győzedelmes szekéren ültek: a’ rabok rendel előttök mentek: a’ nyert prédák utánok vitettek; a’ Romai Tanács pedig, és az egész község eleikbe ment, és az örvendetes köszöntés után víg kiáltás között fel-késérte a’ várasnak szebb és magassabb helyére a’ Kapitoliumi várba, a’ hol pompás Királyi Trónus vólt elkészítve, mellybe ültetett a’ győzedelmes Tsászár. Ez a’ győzedelmes pompa vólt a’ három közzül egy, mellyet Sz. Ágoston ez életben kívánt volna látni, mert az ő szava vólt, hogy hármat szeretett volna látni főképpen ez életben: Kristust mikor tsudákat tett: Sz. Pált mikor predikállott: és Romát mikor győzedelmes pompát tartott.”²²</p>

²¹ PÁZMÁNY, *i. m.*, 668.

²² STANKOVÁTSI, *i. m.*, 1788, 220–221.

Jól látszik, hogy míg Illyés minimális eltérésekkel vette át Pázmány szövegét, Stankovátsi esetében jelentősebb „elmozdulás” tapasztalható a forráshoz képest. Mindez azonban nem feltétlenül igaz a beszédek szerkezetére, illetve ezek adaptálására:

Pázmány Péter

Stankovátsi Leopold

Tény, hogy a Pázmány-beszédhez képest jelentős Stankovátsi módosítása. Ugyanakkor a szerkezet tekintetében nincs különbség a Stankovátsi-, illetve a második Illyés-beszéd struktúráját illetően. Mindez azonban korántsem igaz a proposíciók megfogalmazására!

Ezek összehasonlítása ebben az esetben már csak azért is sajátosság eredményt ad, mivel a szokásoktól eltérően a forrásműhöz, vagyis az áldozócsütörtöki Pázmány-prédikációhoz nem tartozik kiemelt (és margón jegyzetelt) proposíció. Illyés és Stankovátsi tehát egyéni megfogalmazásra kényszerült:

Illyés András	Stankovátsi Leopold
„Azért nem volt soha, se Menyországban, sem a’ földön örvendetesb Innen, Urunk Menybe menetelénél. Melyről miglen rövideden szollok, figyelmetessen, halgassatok.” ²³	„Nagy öröm minékünk a’ Kristus’ menybe-menetele, és Attyának jobbára ülése a’ mi Idvezítő Urunknak, mái napon nyert ditsőségére nézve; ez lészen első.
„Ezek így lévén, szollok rövideden a’ Kristus Jébus véghetetlen Hatalmáról, Felséges Méltóságáról: és a’ kimondhatatlan nagy hasznokról, melyeket nekünk szerzett.” ²⁴	Nagy öröm minékünk a’ Kristus’ menybe-menetele, és az Attyának jobbára ülése azokra a’ nagy hasznokra nézve, melyek ebből mi reánk folynak; ez második része beszédemnek. Mind a’ kettőből hála-adásra, és a’ minékünk meg-nyílt mennyei Paraditsomnak szorgalmatos keresésére ébredgyen szívünk.” ²⁵

A prédikációszövegek egészének összehasonlításából az is egyértelműen kitűnik, hogy Stankovátsi sokkal inkább követi a pázmányi szövegstruktúrát, mint Illyésé. Vagyis annak ellenére, hogy Illyés szövege nagyobb mértékben megegyezik Pázmányéval, az egyes beszédrészek közötti kapcsolatok, logikai összefüggések tekintetében Stankovátsi tevékenysége áll közelebb Pázmányéhoz.

„Négyesség”: Pázmány – Illyés – Kelemen – Stankovátsi

Pázmány második nagypénteki prédikációját több hitszónok is felhasználta saját beszédéhez – így Illyés András, Kelemen Didák és Stankovátsi Leopold is. Igaz, nem azonos módon és mértékben.

Kelemen Didák igen hosszú és nevezetes, gyakran elemzett második nagypénteki beszédének fő forrása Pázmány első nagypénteki beszéde volt, de egy rövid részt a Pázmány neve alatt megjelent második nagypénteki beszéd elejéről is átvett egy rövidebb részt:

²³ ILLYÉS, *i. m.*, 307.

²⁴ *Uo.*, 314.

²⁵ STANKOVÁTSI, *i. m.*, 1788, 217.

Pázmány Péter	Kelemen Didák
„Keresztyének; a’ mi lelki sebeink és fekélyink orvoslására, bűneink rútságának mosogatására, tekéletes életünk gyarapodására, isteni szeretetünk gyökerezésére, nincs foganatosb és alkalmatosb eszköz, mint az emberré-lett Isten sebeinek és kín-szenvedésinek gyakor és figyelmetes emlékezése.” ²⁶	„[...] Lelki sebeink, ’s fekélyeink orvoslására, bűneink rútságának mosogatására, tökéletes életünk gyarapodására, Isteni szeretetünk gyökerezésére, a’ kisírtetek győzedelmire, a’ világi háborúságok viselésire foganatosabb eszköz nincsen, mint a’ Kristus kinszenvedésinek ’s gyakor, ’s figyelmetes emlékezete.” ²⁷

Ugyanez a szövegrész Illyés András első nagypénteki beszédének végére került:

Pázmány Péter	Illyés András
„Keresztyének; a’ mi lelki sebeink és fekélyink orvoslására, bűneink rútságának mosogatására, tekéletes életünk gyarapodására, isteni szeretetünk gyökerezésére, nincs foganatosb és alkalmatosb eszköz, mint az emberré-lett Isten sebeinek és kín-szenvedésinek gyakor és figyelmetes emlékezése.” ²⁸	„Keresztyének a’ mi lelki sebeink, és fekélyink orvoslására: bűneink rútságának mosogatására: tekéletes életünk gyarapodására: Isteni szeretetünk gyökerezésére nincs foganatosbb, és alkalmatosb eszköz, mint az emberré lőtt Isten sebeinek, és kinszenvedésinek gyakor, és figyelmetes emlékezése.” ²⁹

Stankovátsinál nem szerepel ez a szövegrész, de szerkezeti szempontból Illyéséhez hasonló eljárással élt: a forrásul használt Pázmány-szöveg végén helyezkedik el az a rész, amellyel Stankovátsi kezdi beszédét:

Pázmány Péter	Stankovátsi Leopold
„Ah, Felséges Isten! Ha Jeremias, sűrű köny-húllatásokkal siratta Jerusalemben pusztulását; sőt Angeli pacis, a’ Békeségnek Angyal; sőt ő-maga Christus, annak	„Ezt az áldozatot szomorú gyászos pompával adja ma előnkbe az Anyaszentegyház, hogy annak, a’ ki nem szánta magát a’ mi szerelmünkben szörnyű halálra adni, mi-is keserves kín-szenvedésén, és halálán

²⁶ PÁZMÁNY, *i. m.*, 518–519.

²⁷ KELEMEN Didák, *Buza fejeke*, Kassa, 1729, 282.

²⁸ PÁZMÁNY, *i. m.*, 518–519.

²⁹ ILLYÉS, *i. m.*, 197.

<p>a' veszendő Várasnak kő-fala romlásit, keservesen siratták: nem illendőbb-e, hogy mí sirassuk, Urunk, és Meg-válto Istenünk szenvedését? A' Jefte leányát, minden esztendőben Négy nap sírátták az Izraél leányi, mivel az Ammoniták-ellen-való győzelemért, jó kedvvel meg-áldoztatá magát; Josias királyról, esztendőnként siralmas énekekkel emlékeztek a' Sidók, mivel Országának óltalmáért, a' harczon meg-ölelték: Mí tehát, vétkeinkért áldozatot, és üdvösség-szerző Királyunk Szenvedését ne sirassuk-e? Bizony, kö-szıkláknál keményeb szívünk, ha szerelmes Atyánk halálát, és ily keserves halálát, melyet mí-érettünk szenvedet, száraz szemmel nézzük.”³⁰</p>	<p>viszonta-való buzgó szeretetből szánakodjunk, és nagy zokogással síránkozzunk; mert ha a' Jefte' leányát, kit Attya a' nyert győzelemért Istennek áldozott vala, minden esztendőben sírátták az Izrael' leányi: vallyon nem méltó-é, hogy mi-is esztendőnként sirassuk a' mí-érettünk fel-áldoztatott Kristust, sőt hogy soha e' véres áldozatnak szomorú emlékezete elménkből ki-ne szakadjon?”³¹</p>
---	--

A három hitszónok közül Kelemen Didák (illetve az ő nevével fémjelzett szöveg kompilátora)³² használta legkevésbé a Pázmány-szöveget – ez nyilvánvalóan a pozíciók egybevetéséből is kiderül:

Pázmány Péter	Illyés András	Kelemen Didák	Stankovátsi Leopold
„Hogy azért, ne csak emlékezzünk, hanem hasznoson, és ájtatosan emlékezzünk a' mái napon a' Christus Haláláról és kín-szenvedéséről:	„Hogy azért ne csak emlékezzünk, hanem hasznoson, és ájtatosan emlékezzünk, a' mai napon a' Kristus haláláról, és Kín-szenvedéséről.	„Azért mint egy haldó Fiú Atyának halálát nézné: úgy nézzünk mi-is lelki szemeinkkel a' Kristus kinnyát; és meg-gondolván, hogy ily Felséges Isten, ily ártatlan, 's kegyelmes Király szenved érettünk, gerjesz-	„Mind ezeknek a' lelki hasznoknak tapasztalására, jer lásuk Szerelmesim! azt a' drága véres áldozatot, melly ma a' Kálvária hegyén véghez-vitetett, és hogy rendel járunk az ájtatos elmélkedésben, tekintsük-meg: kitsoda a' ki

³⁰ PÁZMÁNY, *i. m.*, 535.

³¹ STANKOVÁTSI, *i. m.*, 1788, 167.

³² A szerzőségi viszonyokról bővebben: MACZÁK Ibolya, „*Hehlyettem is légy fényes tűz majd korod ormán*” (Kompiláció mint ferences–jeszuita „határvonal”) = *Közkeincs: Tanulmányok a régi magyarországi prédikációk kompilációjáról*, szerk. MACZÁK Ibolya, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti tanulmányok, 8), 157–167.

<p>Meg-magyarázom, Először; Mit kel- lelki szemeink-előt viselnünk, mikor a' Christus kínnyairúl gondolkodunk.</p> <p>Másodszor; Mi- csoda hasznat kel- keresnünk, és ven- nünk az Urunk Há- lálának elmélkede- seből. Ezeknek vé- ge, a' mái Tanusá- gunk vége lészen.”³³</p>	<p>Megmagyarázom, mit kell lelki szeme- ink előtt viselnünk mikor a' Kristus kínnyairól gondolko- dunk.”³⁴</p> <p>„A' minémü jelensé- gekből szoktuk is- mérni, hogy valami- hez kedve vagyón embernek, azokat mind világosan talál- lyuk Krisztusban. Melylyekről elsőb- ben rövideden szol- ván: azután meg- mutatom, mely sokat szenvedett mi éret- tünk.”³⁵</p> <p>„Noha pedig mint a' Danieltől említett fá- nak, Fructus nimis. felette sok külön- böző gyümölcse va- gyon a' Kristus keresztének: de ki- váltképpen öt mélyéges sebeinek reitekéből, öt üdvös- séges gyümölcset</p>	<p>szűk Lelkünköt sza- nakozásra, csudál- kozásra, hállaadásra, szeretetre, tekéletes szolgálatyára [...].”³⁷</p>	<p>ebben szenvedet? miket? és mi-mó- don szenvedett e- rettünk?</p> <p>Nagy a' ki mi éret- tünk szenvedett, ez első.</p> <p>Nagyokat szenve- dett, ez második.</p> <p>Nagy szeretettel szenvedett, ez har- madik része beszé- demnek.</p> <p>Mind a' három in- dítsa szívünket a' hála-adó szeretetre, a' szenvedő Jéhuson való szánakodásra, és bűneink' siratá- sára.”³⁸</p>
---	--	--	---

³³ PÁZMÁNY, *i. m.*, 520.

³⁴ ILLYÉS, *i. m.*, 192.

³⁵ *Uo.*, 199.

³⁷ KELEMEN, *i. m.*, 282.

³⁸ STANKOVÁTSI, *i. m.*, 169.

	<p>kell szaggatnunk. Elsőt, bűneink sullyosságának ismertetét: melyből származik hogy gonosságinkot töredelmesen sirassuk: és minden tehetségünkkel távoztassuk. Másikot lelki, testi veszedelmek, és rettegések között bizodalmat, és reménséget. Harmadikot, Istenhez való szerelmünk gerjesztését. Negyediket, a' Kristus szenvedésin való kesergést. Ötödiket, az ő példájának követéséből minden Isteni szolgálatoknak szerénységét.”³⁶</p>		
--	---	--	--

Ebből adódóan érdemes tehát a két, Pázmány-szöveget nagyobb terjedelemben felhasználó hitszónok tevékenységét megvizsgálni. A jelentős mértékű átvételeken kívül Illyés is, Stankovátsi is hármas felosztást érvényesített a kölcsönzések esetében: utóbbi esetében három részből áll az újonnan létrehozott prédikáció, előbbi pedig három külön beszédre osztotta Pázmány szövegét. Ráadásul a propozíciót is kompilálta, amint ezt a következő táblázat is szemlélteti:

Pázmány Péter	Illyés András	Stankovátsi Leopold
„Hogy azért, ne csak emlékezzünk, hanem hasznoson, és áitatoson emlékezzünk a' mái napon a' Christus Haláláról és kín-szenvedéséről:	„Hogy azért ne csak emlékezzünk, hanem hasznoson, és áitatoson emlékezzünk, a' mai napon a' Kristus haláláról, és Kinszenvedéséről.	„Mind ezeknek a' lelki hasznoknak tapasztalására, jer lássuk Szerelmesim! azt a' drága véres áldozatot, melly ma a' Kálvária hegyén véghez-vitetett, és

³⁶ *Uo.*, 207.

<p>Meg-magyarázom, Előszőr; Mit kel lelki szemek-előt viselnünk, mikor a' Christus kínnyairúl gondolkodunk.</p> <p>Másodszor; Micsoda hasznot kel-keresnünk, és vennünk az Urunk Halálának elmékedeséből. Ezeknek vége, a' mái Tanuságunk vége lészen.³⁹</p>	<p>Megmagyarázom, mit kell lelki szemek előtt viselnünk mikor a' Kristus kínnyairól gondolkodunk.⁴⁰</p> <p>„A' minémü jelenségekből szoktuk ismérni, hogy valamihez kedve vagyon embernek, azokat mind világosan találjuk Krisztusban. Mellyekről elsőbben rövideden szolván: azután meg-mutatom, mely sokat szenvedett mi érettünk.”⁴¹</p> <p>„Noha pedig mint a' Danielről említett fának, Fructus nimis. felette sok különböző gyümölcse vagyon a' Kristus keresztének: de kiváltképpen öt mélyéges sebeinek reitekéből, öt üdvösséges gyümölcsöt kell szagatnunk. Elsőt, bűneink sullyosságának ismétét: melyből származik hogy gonosságinkot töredelmesen</p>	<p>hogya rendel járjunk az ájtatos elmékedésben, tekintsük-meg: kitsoda a' ki ebben szenvedet? miket? és mi-módon szenvedett érettünk?</p> <p>Nagy a' ki mi érettünk szenvedett, ez első.</p> <p>Nagyokat szenvedett, ez második.</p> <p>Nagy szeretettel szenvedett, ez harmadik része beszédemnek.</p> <p>Mind a' három indítsa szívünket a' hála-adó szerezetre, a' szenvedő Jéhuson való szánakodásra, és bűneink' siratására.”⁴³</p>
--	---	--

³⁹ PÁZMÁNY, *i. m.*, 520.

⁴⁰ ILLYÉS, *i. m.*, 192.

⁴¹ *Uo.*, 199.

⁴³ STANKOVÁTSI, *i. m.*, 169.

	<p>sirassuk: és minden tehetségünkkel távoztassuk. Másikot lelki, testi veszedelmek, és rettegések között bizodalmat, és reménséget. Harmadikot, Istenhez való szerelmünk gerjesztését. Negyediket, a' Kristus szenvedésin való kesergést. Ötödiket, az ő példájának követéséből minden Isteni szolgálatoknak serénységét.”⁴²</p>	
--	--	--

Ahogy az a fenti ábrából is kitűnik, a Pázmány- és az Illyés-féle prédikáció proposíciók szintjén is sok hasonlóságot mutat egymással. Annál is inkább, mivel az Illyés-féle utolsó proposíció szövege is szerepel Pázmánynál (csak nem az Illyéséhez hasonló, kiemelt funkcióban).

Pázmány Péter	Illyés András
<p>„Noha pedig, mint a' Danieltől említett Fának, Fructus nimius, felette sok, és különböző gyümölcse vagyon a' Christus Keresztének: de kivált-képpen Őt mélységes Sebeinek rejtékéből, Őt üdvösséges Gyümölcsöt kel szagatnunk: Elsőt; Bűneink sullyának isméretit: melyből származik, hogy gonoszságinkat töredelmesen sirassuk, és minden tehetségünkkel távoztassuk. Másikat; Lelki, testi veszedelmek-, és rettegések-közöt, bizodalmat és reménséget. Harmadikat; Istenhez-való szerelmünk gerjesztését. Negyediket; A' Christus szenvedésin-való kesergést. Ötödiket; Az ő példájának követéséből, minden Isteni szolgálatoknak, és testi sanyargatásoknak serénységét.”⁴⁴</p>	<p>„Noha pedig mint a' Danieltől említett fának, Fructus nimis, felette sok különböző gyümölcse vagyon a' Kristus keresztének: de kiváltképpen őt mélységes sebeinek retekéből, őt üdvösséges gyümölcsöt kell szagatnunk. Elsőt, bűneink sullyóságának isméretét: melyből származik hogy gonoszságinkot töredelmesen sirassuk: és minden tehetségünkkel távoztassuk. Másikot lelki, testi veszedelmek, és rettegések között bizodalmat, és reménséget. Harmadikot, Istenhez való szerelmünk gerjesztését. Negyediket, a' Kristus szenvedésin való kesergést. Ötödiket, az ő példájának követéséből, minden Isteni szolgálatoknak serénységét.”⁴⁵</p>

⁴² *Uo.*, 207.

⁴⁴ PÁZMÁNY, *i. m.*, 530.

⁴⁵ ILLYÉS, *i. m.*, 207.

Egyértelműen kiderül tehát a fentiekből, hogy Illyés András igen erőteljesen támaszkodott Pázmány megfogalmazására saját szövegének kialakítása során – a propozíció tekintetében is. Láthatóan csak akkor változtatott ezen a gyakorlatán, ha erre más mód nem kínálkozott (esetünkben a propozíció hiánya következtében). Ezzel szemben Stankovátsi a beszédek logikai struktúrájára fordított nagyobb gondot: láthatóan kevésbé a kölcsönzés (illetőleg a forrásmű felhasználásának további lehetősége) motiválta, sokkal inkább saját, újonnan kialakítandó szövege foglalkoztatta. Ez is oka lehetett annak, hogy Illyésnél jóval több stiláris változtatással élt. Ez összhangban áll korábbi kutatási tapasztalataimmal is, melyek révén igazolható, hogy Stankovátsi Leopold szövegalkotása során a szövegstruktúrával kapcsolatos „szerkesztői tevékenységre” helyezte a hangsúlyt.